

לפרשת קרח – תשע"ג

יורדים לגלגל, יורדים למלוכה

ד"ר אביעזר וייס

"וילכו כל העם הגלגל, וימליכו שם את שאול לפני ה' בגלגל, ויזבחו שם שלמים לפני ה' וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד" (מתוך הפטרת קורח, שמ"א י"א, ט"ו).

בין קהל החוגגים בגלגל עומד אחד סר וזעף: שמואל הנביא. הכתרת המלך הצעיר והאהוב היא ביטוי לכישלוננו שלו. זהו כישלון חינוכי כפול: הוא לא הצליח להעמיד בנים שימשיכו את דרכו וישפטו את העם. בנו, אביה ויואל, מושחתים, ושחיתותם מביאה את העם לדרוש מלך. הוא גם לא הצליח להחדיר בעם את הביטחון בה' שיושיעם בכל מקרה, כפי שעשה בכל ימי השופטים. לאחר הזבחים וחגיגות ההכתרה הוא קורא את העם למשפט, ומציג לפניו היסטוריה מקוצרת של תקופת השופטים, על פיה אין כל צורך במלך. מול כל האויבים שקמו על שבטי ישראל באותה תקופה, העמיד ה' את השופט המתאים שהושיע את ישראל. ולא נחה דעתו של שמואל בעלבוננו עד שהוא מזמין את הקב"ה בכבודו ובעצמו להכריע בינו ובין העם: "הלוא קציר חיטים היום. אקרא אל ה' וייתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך". מלכות היא עניין רע, קובע שמואל, גם אם קיבלה את הסכמת ה'. גם לאחר דורות של מלכי ישראל ויהודה נשאר בפי הנביאים טעמה הרע של ההכרעה הזאת של העם.

"אהי מלךך אפוא ויושיעך בכל עריך ושופטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים" אומר הושע, והמלבי"ם מחזיר אותנו אל ראשית המלוכה:

אשר אמרת תנה לי מלך ושרים, ר"ל כי בימים קדמונים בימי השופטים היה ה' מלכם בראשם ומושיעם כמו שהיה בימי שמואל ואז התקבצו ויבקשו להם מלך, כי מאסו במלכות שמים כמו שהתרעם עליהם שמואל ע"ז, וה' א"ל כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם, כי תחלה היו תחת השגחת ה' למעלה מן הטבע והם בקשו להתנהג בדרך הטבע.

דברים אלו נותנים לנו מבט שונה מהמקובל על תקופת השופטים, אותה תקופה שקראנו עליה לא מכבר במגילת רות. מקובל לראות את הפסוק המסיים את ספר שופטים "בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה" כביטוי של אנרכיה, שחיתות, אלימות ומוסר ירוד. אבל לפי כל מה שנראה מתקופת השופטים ההיפך הוא הנכון. דווקא מפני שאין מלך, שבדרך כלל הוא חוטא ומחטיא, ששריו סוררים וחברי גנבים המתעמרים בעם, שאמנם יוצא למלחמה נגד אויבים, אבל גם מייצר סביבו מלחמות אחים עקובות מדם – דווקא בשל כך – איש הישר בעיניו יעשה. לא נאמר "איש כרצונו יעשה" או "איש כתאוות לבו יעשה". מדובר בכך שהאדם קובע לעצמו את הנורמה המוסרית הגבוהה. הוא קובע מה ישר ומתנהג על פי זה. כך נוהג, למשל, בועז, שאין עליו למעשה כל חיוב לשאת את רות, וכך בקוטב השני, נוהגים שבטי ישראל בפרשת פילגש בגבעה, כשהם יוצאים למלחמה בפושעי בנימין ובנותנים להם חסות, ומוכנים לשלם באבידות יקרות כדי לעקור את הרע ואת האלימות מישראל. המלוכה לא הביאה מזור לעם ישראל, וכפי שאומר המלבי"ם – המלוכה היא ירידת מדרגה תלולה לעומת תקופת השופטים, ואיננה עלייה, כפי שאנו נוטים לחשוב ולהתפלל לחידושה של המלוכה.

זו, כך נראה, הסיבה לכך ששמואל נזהר מלערוך את טקס ההכתרה במקום בו נמצא המשכן (לפי המפרשים בנוב באותם ימים). הוא לא רצה לחבר בין מרכז ההנהגה הרוחנית לטקסי המלוכה האזרחית. הוא לא רצה קשר ביניהם, ובכך החליט נכון יותר מהמלך החכם שלמה. שלמה בנה את ארמונו שלו ואת בית המקדש באותו מקום, ומאז ואילך השפיעו הסכסוכים

הפוליטיים על מעמדו של בית המקדש, והמלוכה שנחצתה הרחיקה את רוב שבטי ישראל מהמקדש. שמואל נוהג באופן שונה: במקום לעלות אל ההר הנישא שעליו עומד מכן האלוקים, יורדים אל בקעת הירדן כדי להקים שם מוסד חדש, שאינו לרצון לא לה' ולא לנביאו, אבל הוא הכרח על פי התורה, שכן העם מבקש "אשימה עלי מלך ככל הגויים אשר סביבותי". בקשת המלוכה היא ביטוי לירידה רוחנית, ולא לעלייה בשום מובן.